

DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_03
УДК 343.98

І. К. Гришко,

аспірантка кафедри криміналістики Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
e-mail: ira2909ira@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ТАКТИЧНИХ ЗАСОБІВ РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА САМОВІЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА

Досліджено проблеми формування наукової концепції тактичних засобів розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, їх співвідношення із засобами криміналістичної тактики й визначення місця у системі криміналістики. Обґрунтовано, що тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва є оптимальною сукупністю поєднаних єдиною метою непроцесуальних дій (заходів), тактичних прийомів, комбінацій, операцій, рекомендацій, які пов'язані з визначенням лінії поведінки суб'єктів розслідування і розв'язанням тактичних завдань конкретного різновиду злочину. Доведено, що передумовою активного розроблення і впровадження засобів у слідчу практику є те, що реалії соціально-економічних перетворень в Україні призвели до виникнення нових видів злочинної діяльності й удосконалених способів її здійснення. Вбачається, що розроблення та використання засобів як специфічного інструментарію криміналістичної тактики у діяльності професійних учасників кримінального провадження (слідчих, детективів НАБУ, ДБР) є одним з пріоритетних завдань криміналістики на сучасному етапі й нагальною потребою практики.

Зазначено, що тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва забезпечують професійних учасників кримінального провадження спеціалізованим інструментарієм, який має здатність ефективно розв'язувати тактичні завдання, що виникають у процесі розслідування цього злочину. Обґрунтовано, що досліджуване кримінальне правопорушення відзначається достатньо високим рівнем суспільної небезпеки, адже посягає на суб'єктивні права та законні інтереси як громадян, так і держави чи територіальної громади в особі їх відповідних органів, тому потребує оперативного реагування з боку суб'єктів досудового розслідування. Розглянуто наукові підходи до розуміння засобів криміналістичної тактики і тактичних засобів розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. Запропоновано перспективні напрями подальших наукових розробок окресленої проблематики.

Ключові слова: засоби криміналістичної тактики, тактичні засоби розслідування, самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво, тактичні завдання розслідування, криміналістична тактика, поняття і співвідношення засобів.

Постановка наукової проблеми. У загальній системі боротьби зі злочинністю найважливішу роль відведено криміналістичній тактиці, адже її прийоми, методи, засоби складають основу змісту розслідування¹. Постановка питання щодо значущості криміналістичної тактики у протидії злочинним проявам, завдяки наявності стратегічного запасу специфічного інструментарію, є доволі перспективним напрямом як для криміналістичної науки, так і для слідчо-судової практики. У цьому сенсі ключовим аспектом є змістове наповнення криміналістичної тактики, яка складається з певних засобів², що (як багатофункціональна й дієва система) є тим підґрунтям, завдяки якому можна успішно й ефективно розслідувати злочини.

Початок формування теоретичних основ засобів криміналістичної тактики пов'язаний з науковими дослідженнями В. О. Коновалової, яка дійшла висновку, що система наукових засобів і методів або тактичних засобів і методів становить собою елемент предмета тактики³. У зв'язку з цим варто враховувати, що поняття «засіб» як елемент тактичної діяльності є обов'язковим під час визначення предмета науки криміналістики загалом і криміналістичної тактики зокрема⁴.

Водночас виклики, які постають перед криміналістичною наукою та слідчою практикою, потребують оперативного реагування, вжиття невідкладних заходів, зокрема, зумовлюють розроблення системи засобів, що поєднують у собі здобутки прикладних і фундаментальних наук, сучасні наукові концепції та ґрунтуються на якісно проведених емпіричних дослідженнях. Оскільки у криміналістичній доктрині правильно зазначено, що завданням криміналістики є сприяння органам правопорядку в боротьбі зі злочинністю, то необхідні повне і своєчасне криміналістичне забезпечення й супровід розслідування та профілактики злочинів, а також розроблення сучасних методів, прийомів, засобів, спрямованих на підвищення ефективності досудового розслідування. Це завдання можна

¹ Дулов А. В. Проблемы развития криминалистической тактики//*Криміналістика XXI століття: матеріали наук-практ. конф.* (25—26.11.2010). Харків: Право, 2010. С. 282.

² Шепітько В. Ю. Предмет криміналістичної тактики: історія формування, зміст та тенденції//*Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків, 2019. Вип 19. С. 14 ; Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): моногр. Харків: Харків юридичний, 2007. 432 с.

³ Радянська криміналістика. Криміналістична техніка і слідча тактика: підручник/за заг. ред. В. П. Колмакова. Київ: Вища шк., 1973. С. 173.

⁴ Салтевский М. В. Средства криминалистической тактики (методологический аспект)//*Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України*. 1998. Вип. 1. С. 153.

реалізувати завдяки всебічному використанню досягнень сучасної науки й техніки¹.

Попри це є очевидним, що підвищення ефективності діяльності слідчих органів насамперед залежить від якості розроблених криміналістикою методів, прийомів і засобів здійснення досудового розслідування². Тому в умовах сьогодення актуальною постає проблема розроблення криміналістичних рекомендацій щодо ефективного використання останніх інноваційних досягнень науки й техніки під час досудового розслідування й судового розгляду та їх адаптації до сучасних умов діяльності професійних учасників кримінального провадження³.

Викладене зайвий раз свідчить про те, що розроблення й використання засобів як специфічного інструментарію криміналістичної тактики у діяльності професійних учасників кримінального провадження (слідчих, детективів НАБУ, ДБР) є одним з пріоритетних завдань криміналістики на сучасному етапі й нагальною потребою практики. Адже в процесі розслідування розв'язуються завдання різного масштабу та ступеня складності, постійно пов'язані зі збиранням і перевіркою доказів, що зумовлює вибір та застосування відповідних процесуальних та криміналістичних засобів тактичного і стратегічного характеру⁴. До того ж, кримінально-процесуальний закон не в змозі відповісти на питання: як, у який спосіб, за допомогою яких засобів і методів потрібно у конкретних умовах провести слідчі дії. Такі відповіді надає криміналістика, пропонуючи слідчому арсенал засобів, прийомів, способів проведення слідчих дій, отже, наповнюючи процесуальну форму реальним змістом⁵.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Науковим підґрунтям зазначеної проблематики є фундаментальні праці вчених-криміналістів, які розглядали загальнотеоретичні проблеми криміналістичної тактики, зокрема розроблення та формування її засобів, застосування яких спрямо-

¹ Shevchuk V. Criminalistic methodology and practical direction of study//*Scientific achievements of modern society: abstracts of the 4th International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House (December 4—6, 2019). Liverpool, United Kingdom. 2019. P. 932—939 ; Шепітько В. Ю., Журавель В. А. Типові системи тактичних прийомів: проблеми розробки та ефективного застосування//*Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків: Кроссрууд, 2009. Вип. 17. С. 237—251.

² Шепітько В. Ю., Журавель В. А. Організаційно-тактичні засоби: поняття та значення//*Питання боротьби зі злочинністю*. Харків, 2009. Вип. 18. С. 185.

³ Shevchuk V. Methodology of criminalistics: discussions, tendencies, prospects//*Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika: XV-asis tarptautinis kongresas, Rugsėjo 19—21, 2019*. Kaunas, Lietuva, 2019. 1 t. P. 29—44.

⁴ Криміналістика: підручник/за ред. В. В. Тищенко. Одеса: ВД «Гельветика», 2017. С. 239.

⁵ Шепітько В. Ю. Модель расследования преступлений и средства криминалистической тактики//*Наукові праці національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. № 11. С. 451.

вано на оптимізацію слідчої діяльності, підвищення ефективності та якості процесу кримінального провадження. Вагомий внесок у розроблення теоретичних засад формування засобів криміналістичної тактики й тактичних засобів розслідування зробили відомі науковці-криміналісти: О. Я. Баєв, Р. С. Белкін, А. В. Дулов, В. А. Журавель, А. С. Князьков, І. І. Когутич, В. І. Комісаров, В. О. Коновалова, М. В. Салтевський, В. В. Тищенко, О. О. Чебуренков, В. М. Шевчук, В. Ю. Шепітько, С. Ю. Якушин та ін.¹

Водночас більшість проблем, що стосуються засобів криміналістичної тактики і, зокрема, тактичних засобів розслідування самовільного зайняття земельної ділянки й самовільного будівництва залишаються нерозробленими та належать до дискусійних. Зокрема, станом на сьогодні є неузгодженою позиція щодо визначення взаємозв'язку засобів криміналістичної тактики й тактичних засобів розслідування, дослідження їх співвідношення, визначення спільних і відмінних ознак і, як наслідок,— з'ясування місця кожної з розглядуваних категорій у системі криміналістичної тактики.

Метою статті є дослідження проблем формування теоретичної концепції тактичних засобів розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, а також визначення їх співвідношення із засобами криміналістичної тактики. Водночас, зазначене зумовлює необхідність дати аргументовані відповіді на згадані питання, спираючись на фундаментальні методологічні засади з урахуванням сучасних наукових концепцій, шляхом проведення глибокого аналізу запропонованих визначень, а саме «засоби криміналістичної тактики» і «тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва». Оскільки важливим методологічним завданням будь-якого наукового дослідження є не тільки формулювання визначення поняття, а й чітка диференціація його від різних близьких за значенням дефініцій. Якщо ж суттєві відмінності суміжних понять не визначено,

---

¹ Див., наприклад: Баєв О. Я. Избранные работы по проблемам криминалистики и уголовного процесса: сб. Москва: ЭКСМО, 2011 ; Белкин Р. С. Курс криминалистики. 3-е изд., доп. Москва: Норма-М, 2001. 837 с. ; Дулов А. В. Тактические операции при расследовании преступлений. Минск: Изд-во БГУ, 1979. С. 87—92 ; Журавель В. А. Системи слідчих дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів//*Вісник Національної академії правових наук України*. 2009. № 2 (57). С. 197—208 ; Князьков А. С. Аналитические тактико-криминалистические средства досудебного производства: моногр. Томск: Изд-во Томск. ун-та, 2013. 164 с. ; Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій. Київ: Атіка, 2008 ; Коновалова В. Е. Психология в расследовании преступлений: моногр. Харьков: Вища шк., 1978 ; Салтевский М. В. Указ. соч. С. 148—159 ; Криміналістика: підручник. 556 с. ; Чебуренков А. А. Основы теории расследования, моногр. Москва: Юрлитинформ, 2010. 176 с. ; Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: моногр. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2013. 440 с. ; Шепітько В. Ю. Зазнач. твір.

то твердження щодо істинності висловлюваних у формулюванні положень стають бездоказовими¹.

Викладення основного матеріалу дослідження. Передумовою активного розробляння і впровадження засобів у слідчу практику стало те, що реалії соціально-економічних перетворень в Україні, формування приватного сектора економіки, змінення економічних відносин вплинули на розвиток кримінального бізнесу, виникнення нового типу «інтелектуального» злочинця, нових видів злочинної діяльності та способів її здійснення². Використання новітніх способів і «технологій» вчинення злочинів ставлять перед криміналістикою важливі завдання, спрямовані на формування та пропонування практиці боротьби зі злочинністю адекватних наукових засобів, прийомів і методів. У цьому сенсі важливого значення набуває формування своєрідного інструментарію криміналістичної тактики, її засобів³, що мають здатність суттєво оптимізувати й організувати процес розслідування кримінальних проваджень.

Водночас відправною точкою наукового дослідження є з'ясування сутності поняття «засіб», розуміння якого вплине на перебіг і результати подальших теоретичних розробок. Аргументуючи цю думку, слід зазначити, що найзагальнішими елементами структури будь-якого виду діяльності є мета, умови, засоби, суб'єкт та об'єкт впливу⁴. Зокрема, заслуговує на увагу позиція М. В. Салтевського, який пропонує для розуміння сутності засобу аналізувати його синонімічні терміни: прийом, спосіб, пристосування, знаряддя. Прийом і спосіб — поняття, як розкривають інтелектуально-функціональну сторону засобів діяльності. Зі свого боку, пристосування і знаряддя — засоби дії (знаряддя праці), що вказують на предметно-матеріальну сторону діяльності. Враховуючи викладене, на його думку, засоби діяльності — це прийоми, способи, знаряддя праці, пристосування, інструменти, за допомогою яких суб'єкт здійснює вплив на предмет праці з метою його пізнання і перетворення⁵.

На нашу думку, таке узагальнене визначення є доволі справедливим, оскільки розслідування злочинів — це процесуальна діяльність суб'єктів досудового розслідування (слідчих, детективів та ін.), до того ж, складність і багатообразність тактичних завдань, що виникають упродовж

¹ Лозовский Д. Н. Методы расследования преступлений: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2010. С. 27.

² Шепітько В. Ю., Щур Б. В. Проблеми забезпечення безпеки учасників кримінального процесу при розслідуванні злочинів, які вчиняються організованими групами//*Науковий вісник Львівської комерційної академії*. 2015. № 2 (34). С. 326.

³ Шепітько В. Ю. Засоби криміналістичної тактики в діяльності органів досудового слідства (проблеми ефективності застосування)//*Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні*: матеріали наук. конф. (15.05.2008)/ред. кол.: В. І. Борисов та ін. Харків: Право, 2008. С. 172.

⁴ Дулов А. В. Указ. соч. С. 87—92.

⁵ Салтевский М. В. Указ. соч. С. 150—151.

розслідування, потребує наявності у слідчого необхідних тактичних засобів їх розв'язання¹. У цьому сенсі можемо погодитися із В. О. Коновалою, яка зауважує, що пізнавальний характер діяльності, здійснюваної слідчим, у психологічному відношенні є надзвичайно складним. Це пояснюється здебільшого тим, що така діяльність потребує не тільки багатообразного рішення різнопланованих розумових завдань, а й організації їх практичного здійснення².

Розвиваючи цю думку, можемо зазначити, що здобуття бажаних результатів від розслідування кримінальних проваджень видається можливим завдяки оптимальному поєднанню мисленнєвої діяльності слідчого з реалізацією на практиці відповідних засобів, розроблених криміналістичною наукою³. Водночас якість цього процесу багато в чому зумовлена рівнем професійної підготовки та фактичною діяльністю слідчого, який індивідуально сприймає, пізнає й реалізує цілі та засоби, розроблені наукою. До того ж засоби дають змогу суб'єктові діяльності (у цьому разі — суб'єктові розслідування) розв'язати такі завдання, які він не може розв'язати, використовуючи тільки власні здібності — фізичні й розумові. Тобто використання різноманітних засобів збільшує власні можливості суб'єкта⁴.

Проте, формування поняття засобів криміналістичної тактики й тактичних засобів розслідування, а також визначення їх місця у системі криміналістичної тактики передбачає врахування положень загальної теорії криміналістичної науки, яка розробила фундаментальні підвалини щодо створення і впровадження усієї сукупності засобів у правозастосовну практику. Маємо на увазі, що з позиції комплексного підходу до протидії злочинності криміналістичні засоби повинні містити весь спектр науково обґрунтованих прийомів, способів, рекомендацій і технічного обладнання, застосовуваних до розкриття, розслідування й попередження громадсько-небезпечних діянь⁵.

Зазначене положення свідчить про те, що, зазначаючи засоби у криміналістиці загалом, розуміють не тільки наукові рекомендації, поради, а й спеціально розроблені прилади, технічне обладнання, пристрої. Як результат — криміналістичні засоби є найбільш розширеними за своїм значенням, що потрібно враховувати, виокремлюючи засоби криміналістичної тактики й тактичні засоби розслідування конкретного виду злочину. Зазначене є цілком справедливим, оскільки надає змогу під час подальших

---

¹ Дулов А. В., Грамович Г. И., Лапин А. В. и др. Криминалистика: учеб. пособ./ под ред. А. В. Дулова. Минск: НКФ «Экоперспектива», 1996. С. 265.

² Коновалова В. Е. Указ. соч. С. 6—7.

³ Комиссаров В. И. Криминалистическая тактика: история, современное состояние и перспективы развития: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2009. С. 44.

⁴ Лозовский Д. Н. Указ. соч. С. 70.

⁵ Федоров Г. В., Григорович В. Л. Инновационные направления развития криминалистика: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2012. С. 7.

досліджень уникнути плутанини щодо розмежування засобів, визначення їх структурного наповнення та з'ясування співвідношень між ними. До того ж, технічні засоби, тактичні прийоми й методики криміналістики становлять не сукупність розрізнених елементів, механічно об'єднаний їх конгломерат, а систему елементів, яка характеризується єдністю й інтегральністю властивостей і функцій її складових ¹.

Дослідивши змістовно проблему засобів криміналістичної тактики, В. Ю. Шепітько зазначає, що структурність криміналістичної тактики можна простежити на її елементному складі, який на сучасному етапі розвитку криміналістики, справедливо називають засобами криміналістичної тактики. Водночас елементний склад передбачає виокремлення тих «часток», на яких ґрунтується тактика: 1) тактичний прийом як спосіб здійснення процесуальної дії; 2) тактична рекомендація — науково обґрунтована й перевірена практикою порада щодо вибору та застосування засобів, прийомів і форм поведінки; 3) система (підсистема) тактичних прийомів (тактична комбінація) — упорядкована сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених прийомів, що мають цільову спрямованість у процесі її реалізації (іноді систему тактичних прийомів іменують тактичною комбінацією); 4) тактика слідчої (судової, оперативно-розшукової) дії, яка охоплює весь типовий тактичний комплекс можливого її здійснення, реалізації; 5) система слідчих або інших дій (тактична операція), яка спрямована на виконання завдання розслідування у відповідній слідчій ситуації ².

Розглядаючи структурність криміналістичної тактики, І. І. Когутич зауважує, що засоби криміналістичної тактики — це знаряддя праці, за допомогою яких особа, у провадженні якої перебуває справа, розв'язує тактичні завдання розслідування злочинів чи розв'язання справи в суді, тобто це процесуальний, непроцесуальний та організаційний інструментарій її діяльності. У межах дослідження науковець пропонує поділяти засоби криміналістичної тактики на дві групи: 1) криміналістичні засоби, що містяться в законі, — основні (слідчі дії, інші процесуальні дії, оперативно-розшукові заходи тощо); 2) допоміжні криміналістичні засоби (тактичний прийом, тактична комбінація, тактична операція, тактична (криміналістична) рекомендація, тактичне рішення) ³.

Зважаючи на це, необхідно звернути увагу, що у розумінні науковця поняття засобів криміналістичної тактики досить широке за своїм змістом, оскільки містить не тільки наукові рекомендації щодо проведення слідчих дій, а й безпосередньо сам перелік законодавчо визначених слідчих, оперативно-розшукових та інших дій. Слід зазначити, що розглядуваний підхід

¹ Гончаренко В. Г. Методологічні проблеми вчення про предмет криміналістики//*Актуальні проблеми криміналістики: матеріали Міжнар. наук-практ. конф.* (25—26.09.2003). Харків, 2003. С. 13.

² Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика ... . С. 25—26.

³ Когутич І. І. Зазнач. твір. С. 297—298.

не є неспростовним, оскільки, на думку В. Ю. Шепітька та В. А. Журавля, викликає певне заперечення належності слідчих дій до розряду тактичних засобів. Навпаки, усі існуючі тактичні засоби, насамперед — прийоми та рекомендації, реалізуються в межах проведення слідчих дій, і вже з цієї причини самі слідчі дії не можна розглядати як засоби криміналістичної тактики. Потрібно виходити з того, що слідчі дії — це передусім передбачений законом процесуальний інструментарій доказування¹.

Крім цього, О. С. Князьков вважає доцільним позначати засоби криміналістичної тактики поняттям «тактико-криміналістичні засоби». Видається за можливе розглядати такі засоби як науково-сконструйовані, пошуково-пізнавальні моделі, що відображають закономірності злочину та діяльності щодо його розкриття й розслідування. Тактико-криміналістичні засоби містять: 1) слідчу ситуацію; 2) криміналістичну характеристику злочину; 3) слідчу версію; 4) тактичне завдання; 5) тактичне рішення; 6) планування. Водночас, на думку науковця, пов'язування тактико-криміналістичних засобів з проведенням слідчої дії є методологічно правильним, дозволяючи багато в чому розмежувати тактико-криміналістичні засоби й методико-криміналістичні засоби, однак це не означає, що слідча дія є одним із тактико-криміналістичних засобів. У цьому аспекті слідчу дію розуміють як форму тактичної діяльності слідчого, іншими словами — форму реалізації тактико-криміналістичних засобів, що дозволяє відмежувати тактико-криміналістичну діяльність від методико-криміналістичної діяльності².

Досліджуючи розглядувані проблеми, О. Я. Баєв зазначає, що, зважаючи на процесуальні функції слідчого та його соціальну роль у кримінальному провадженні, є очевидним: засоби попередження і розв'язання слідчих конфліктів можливі лише двох видів — процесуальні та криміналістичні. Підкреслюючи цим існування процесуальних засобів, на думку науковця, законодавче закріплення окремих тактичних засобів не змінює їх змісту (способу раціонального використання конкретних закономірностей виникнення, збирання, дослідження й оцінки доказів або окремих їх проявів). Воно лише наділяє тактичні засоби, які є оптимальними для всіх ситуацій розслідування, процесуальною формою³.

На переконання М. В. Салтевського, у криміналістиці існують не тільки технічні засоби — техніка, а й тактичні засоби вилучення із джерел інформації й оперування нею в доказуванні. У цьому сенсі науковець зазначає, що засоби криміналістичної тактики за цілями її діяльності поділяють на засоби збирання, дослідження, оцінки та представлення доказової інформації в кримінальному процесі. Їх прийнято поділяти на процесуальні та непроцесуальні. При цьому до процесуальних засобів належать:

¹ Шепітько В. Ю., Журавель В. А. Знач. твір. С. 187.

² Князьков А. С. Указ. соч. С. 9—14.

³ Баєв О. Я. Избранные работы: в 2 т. Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 2011. С. 216—236.

1) процесуально розкриті (слідчі та судові дії); 2) процесуально неповно розкриті (огляд, накладення арешту на майно та ін.); 3) процесуально нерозкриті (оперативно-розшукові заходи та ін.). Зі свого боку, непроцесуальні — це засоби і прийоми криміналістичної техніки: тактичний прийом, тактична ситуація, тактичне рішення, версіювання і планування, нетрадиційні прийоми і засоби¹.

Досить цікаву думку висловили В. С. Кузьмічов та Г. І. Прокопенко щодо засобів криміналістичної тактики, поділяючи у своїх дослідженнях розглядувані засоби на: 1) процесуальні (слідчі дії, оперативно-розшукові заходи, відібрання пояснень, витребування документів, призначення відомчої ревізії); 2) непроцесуальні (тактичний прийом, тактичне рішення, тактична комбінація та тактична операція)². Однак, на нашу думку, названі переконання не є беззаперечними. По-перше, станом на сьогодні положення нового КПК України не містять законодавчого регулювання таких процесуальних дій, як відібрання пояснень, витребування документів, призначення відомчої ревізії, тому в сучасних реаліях не можна їх вважати засобами криміналістичної тактики. По-друге, ці науковці наводять досить звужений перелік непроцесуальних засобів криміналістичної тактики, який не охоплює усіх тактичних засобів, адже до них належать ще й криміналістична рекомендація, тактика проведення слідчої (судової, оперативно-розшукової) дії, тактична операція, тактична комбінація.

Певний науковий інтерес становить підхід М. Й. Вільгушинського, який, досліджуючи роль засобів криміналістичної тактики під час проведення судового слідства, крім тактичного прийому й тактичної комбінації, виокремлює ще й тактику судової дії. Необхідно зазначити, що судові дії також певним чином взаємопов'язані, мають здійснюватися з урахуванням доцільної послідовності. Тому можна говорити про системи (комплекси) судових дій як важливий засіб криміналістичної тактики³. Зазначене дало змогу дійти висновку, що особливість засобів криміналістичної тактики полягає в тому, що їх розробляють і впроваджують як для досудового розслідування, так і для судового слідства, тим самим розширюючи межі використання на практиці. Крім цього, О. В. Фунікова розглядає комунікативні технології як засіб криміналістичної тактики, оскільки загальні наукові інтеграційні процеси вимагають застосування технологій як одного з ефективних і сучасних засобів розв'язання завдань криміналістики⁴.

¹ Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2005. С. 286—288.

² Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2001. С. 184.

³ Вільгушинський М. Й. Роль засобів криміналістичної тактики при проведенні судового слідства//*Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків: Кросс-роуд, 2009. Вип. 17. С. 325.

⁴ Фунікова О. В. Комунікативні технології як засіб криміналістичної тактики//*Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 298.

Враховуючи викладене вище, проведений аналіз наукових підходів до визначення поняття засобів криміналістичної тактики дає змогу стверджувати, що нині у криміналістичній доктрині та слідчо-судовій практиці відсутня одностайність щодо розуміння цієї проблематики. Водночас теоретичні положення нагадують: дійсно, засоби криміналістичної тактики є важливим діяльним інструментарієм слідчого для розв'язання криміналістичних завдань досудового розслідування, судового розгляду справ, підвищення ефективності й оптимізації розслідування будь-якого виду злочину.

Окремий науковий інтерес для подальших теоретико-методологічних досліджень становить аналіз тактичних засобів розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, оскільки у спеціальній літературі правильно зазначено, що більшість питань, які стосуються системи засобів розслідування злочинів, поняття і систематики слідчих дій, тактичних прийомів і комбінацій, є дискусійними, а в деяких випадках і недостатньо розробленими¹. Враховуючи зазначене, постановка питання про дослідження поняття тактичних засобів розслідування зазначеного злочину та визначення їх зв'язку із засобами криміналістичної тактики є доволі актуальною. Адже сучасний стан розвитку криміналістичної тактики дає змогу не тільки розрізнено досліджувати зазначені категорії, а й визначити взаємозалежності та зв'язки між ними.

Розпочинаючи дослідження тактичних засобів розслідування самовільного зайняття земельної ділянки й самовільного будівництва, необхідно виходити з того, що становлять собою засоби розслідування загалом. Так, А. В. Шмонін зазначає, що засоби розслідування — найбільш різноманітний елемент типових технологій розслідування злочинів, які складаються із: прийомів (їх комплексів), обстановки розслідування (місце, час та ін.), організаційних заходів (зокрема, планування розслідування), техніко-криміналістичної техніки, окремих криміналістичних методик та інших структурних елементів². На нашу думку, згадане положення досить розширено відображає сутність засобів розслідування, оскільки містить у своєму значенні засоби різного спрямування, що допомагають слідчим у з'ясуванні обставин кримінального провадження.

Зокрема, О. О. Чебуренков у своїх дослідженнях використовує поняття «криміналістичні засоби розслідування» та наголошує на необхідності їх класифікації для того, щоб краще з'ясувати їхню сутність, вивчити механізм впливу і закономірності, які зумовлюють ефективність застосування певного засобу розслідування, а також визначити шляхи їх оптимального використання. У цьому аспекті важливого значення набуває розроблена

---

¹ Головин А. Ю. Криминалистическая систематика: моногр. Москва: ЛексЭст, 2002. С. 184.

² Шмонин А. В. Методология криминалистической методики: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2010. С. 368.

науковцем достатньо розгалужена класифікаційна система криміналістичних засобів розслідування, у якій поєднано засоби різного спрямування (технічні, тактичні, методичні тощо). Розглядаючи різноманітні підстави класифікувати криміналістичні засоби, слід звернути увагу на їх поділ залежно від змісту, серед яких науковець виокремлює тактичні (тактико-криміналістичні) засоби — прийоми й рекомендації з організації та планування розслідування загалом, проведення окремих слідчих дій, розв'язання інших тактичних завдань, тактичні комплекси і т. ін.¹

Викладене зайвий раз свідчить, що особливий науковий інтерес для розв'язання зазначеної проблематики становлять саме тактичні засоби розслідування. У зв'язку з цим С. Ю. Якушин слушно зауважує, що тактичний засіб під час розслідування злочину — це процесуальна й організаційно-тактична форма здійснення оптимальних і допустимих окремих способів дій або лінія поведінки слідчого, а також комплексів слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, об'єднаних розв'язання завдання розслідування². У цьому контексті до тактичних засобів розслідування належать різноманітні тактичні прийоми, а також тактичні комплекси або комплексні тактичні засоби — тактичні комбінації й тактичні операції³.

Систему тактичних засобів розслідування злочинів розробляють шляхом наукових узагальнень та аналізу слідчої практики; вона повинна відповідати закону. Водночас конкретний їх перелік має умовний характер, його визначено критеріями відмінностей. У теорії криміналістики й у практиці розслідування злочинів найбільшого поширення набули такі тактичні засоби: 1) тактичні прийоми; 2) тактичні комбінації; 3) слідчі дії; 4) тактичні операції; 5) використання діяльності органів дізнання, інших державних органів, посадових осіб, спеціалістів; 6) залучення громадськості до розв'язання тактичних завдань⁴. Слід зазначити, що окремі положення розгляданого підходу викликають певні дискусії.

Щодо доцільності залучення громадськості як тактичного засобу розслідування (а в криміналістичній теорії це питання досі нерозв'язане) В. О. Коновалова зазначає, що залучення громадськості до розслідування злочинів має відбуватися в межах, що виключають можливість перекладання слідчих функцій на представників громадськості. Участь громадськості у розслідуванні слід розуміти та здійснювати тільки як допомогу органам розслідування у виконанні ними своїх службових обов'язків. Інше

¹ Чебуренков А. А. Указ. соч. С. 68—87.

² Якушин С. Ю. Криминалистическая тактика: вопросы теории и практики: учеб. пособ. Казань: Изд-во Казан. гос. ун-та, 2010. С. 39.

³ Его же. Тактические задачи и средства их решения в уголовном судопроизводстве: основные итоги расследования//*Вестник экономики, права и социологии*. 2014. № 1. С. 113.

⁴ Дулов А. В., Грамович Г. И., Лапин А. В. и др. Указ. соч. С. 265.

тлумачення цього питання може тягти за собою порушення кримінально-процесуального закону та прав громадян¹. Однак, на першочерговому етапі розслідування слідчий майже завжди звертається по допомогу до громадськості, щоб здобути інформацію щодо події злочину, оскільки звернення до громадськості зменшує витрати всіх видів ресурсів у прагненні досягти бажаних результатів².

Крім того, окремі положення спеціальної криміналістичної літератури зазначають, що до системи тактичних засобів розслідування належать: 1) слідчі дії; 2) тактичний прийом; 3) тактична комбінація; 4) тактична операція; 5) тактика розслідування; 6) тактика взаємодії; 7) тактична рекомендація; 8) тактичні правила. Зокрема, тактика розслідування — система тактичних засобів і тактичних рішень, які вибирає та запроваджує слідчий. Тактика розслідування повинна забезпечити оптимальні умови й передбачати найбільш раціональні засоби виявлення, фіксації, вилучення, дослідження та використання доказів. Тактика розслідування спрямована на розв'язання проміжних, локальних завдань на певному етапі розслідування, розв'язання яких сприяє поступовому розв'язанню стратегічних завдань розслідування загалом³.

Отже, *тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва* — це оптимальна сукупність поєднаних єдиною метою непроцесуальних дій (заходів), тактичних прийомів, комбінацій, операцій, рекомендацій, які пов'язані з визначенням лінії поведінки суб'єктів розслідування та розв'язанням тактичних завдань, застосування яких спрямовано на підвищення якості й ефективності розслідування і профілактики таких злочинів. При цьому, на нашу думку, для тактичних засобів розслідування цього злочину характерні такі ознаки: предметність, цілеспрямованість, суб'єктність, затребуваність та апробованість, детермінованість.

Враховуючи викладене вище, з огляду на проведеній науковий аналіз надбань учених-криміналістів, доктринальних теоретичних положень, вважаємо за можливе стверджувати, що поняття «засоби криміналістичної тактики» і «тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва» становлять собою структурні елементи криміналістичної тактики, на яких вона ґрунтується. Проте, тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва є відносно новою, діяльнісною категорією і, як наслідок,— недостатньо розробленою.

---

¹ Коновалова В. О. *Форми та методи участі громадськості у запобіганні злочинам та їх розкритті*/Вибрані твори. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2012. С. 456.

² Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. *Знач. твір.* С. 201—202.

³ *Криміналістика: підручник.* С. 243—246.

До того ж станом на сьогодні у криміналістичній доктрині та слідчій практиці відсутні чіткі критерії визначення співвідношення розглядуваних категорій, що спричиняє їх плутанину й ототожнення. Однак, незважаючи на деяку схожість, вони є самостійними та різними категоріями криміналістичної тактики, кожна з яких має своє відповідне місце для досягнення цілей розслідування. Тому співвідношення засобів криміналістичної тактики й тактичних засобів розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва виявляється у таких положеннях:

- 1) *за змістом* — засоби криміналістичної тактики є досить широкими за своїм змістовним наповненням, адже це специфічний інструментарій для розв'язання не тільки тактичних завдань розслідування, а й справ у суді. Водночас до їх змісту належать як процесуальні дії і/або заходи, так і наукові рекомендації щодо їх проведення. Зі свого боку, тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва вужчі за своїм змістом, оскільки, говорячи про тактичні засоби розслідування, ми звертаємо увагу на їх спрямованість, тобто притаманну характерну властивість надавати наукові рекомендації щодо найбільш доцільного, оптимального проведення процесуальних дій і/або заходів;
- 2) *за цілями та завданнями* — засоби криміналістичної тактики цілеспрямовані на досягнення загальної мети розслідування, а саме — визначення істини у справі загалом. Водночас вони відрізняються універсальним характером і здатністю пристосовуватися до обставин будь-якого різновиду злочинного діяння. Здебільшого засоби криміналістичної тактики покликані розв'язувати стратегічні завдання розслідування. На противагу цьому, тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва адаптуються до умов і обставин конкретно цього злочину, обираючи оптимальний інструментарій для розв'язання тактичних завдань розслідування. У цьому аспекті можливість розподілу завдань розслідування на стратегічні й тактичні зумовлює необхідність диференціювання засобів їх розв'язання, оскільки між завданнями й засобами їх розв'язання існує логічний зв'язок. Оптимальний вибір слідчих дій і оптимальна послідовність їх проведення є провідними принципами формування та функціонування інформаційно-пізнавальної моделі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів¹. Отже, фахівці розробляють та адаптують тактичні засоби розслідування відповідно до методики конкретного виду злочину, що дає змогу успішно розв'язувати тактичні завдання, які виникають у ситуаціях розслідування, та досягати бажаного результату;

---

¹ Журавель В. А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики// *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2010. Вип. 10. С. 12—20.

- 3) *за джерелом походження інформації* — засоби криміналістичної тактики, за допомогою яких професійні учасники кримінального провадження (слідчі, детективи) здобувають доказову інформацію, можуть бути як процесуальними, так і непроцесуальними. Аргументуючи цю думку, варто зазначити, що розслідування злочинів — це процесуальна діяльність, для здійснення якої потрібні законодавчо регламентовані засоби. Однак, ефективність процесу розслідування, його оптимізація і результативність забезпечуються за допомогою взаємодії процесуальних засобів з непроцесуальними, тобто науковими рекомендаціями щодо їх реалізації. Зі свого боку, говорячи про тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, маємо на увазі лише непроцесуальний, тобто розроблений криміналістичною наукою й перевірений правозастосовною практикою інструментарій слідчих, детективів. Водночас вказівка на те, що засоби розслідування тактичні, виключає наявність у їх змістовному наповненні процесуальних дій, проте, такий факт нерідко відкидають під час розроблення та впровадженні тактичних засобів розслідування;
- 4) *за складністю структури* — засоби криміналістичної тактики не є застиглими, мають різні прояви, відрізняються динамічністю. Створення (розроблення) і пропонування до застосування нових тактичних прийомів, їхніх систем або тактичних операцій покликані модернізацією злочинності та її все більшим прилаштуванням до нових умов¹. Як результат — засоби криміналістичної тактики за своїм змістом мають доволі розширену структуру, що свідчить про їх складність, оскільки проведені дослідження дали змогу дійти висновку, що до елементного складу засобів криміналістичної тактики (крім процесуальних дій і заходів, тактичних прийомів, комбінацій, операцій, тактики проведення слідчих дій) належать ще й комунікативні технології, версіювання, слідча ситуація, організаційні дії слідчого тощо. Крім того, у своєму змісті засоби криміналістичної тактики містять перелік слідчих дій, які прямо закріплено законодавством. Водночас не можемо стверджувати, що тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва є відносно простими у своїй структурі. Незважаючи на те, що вони містять у собі наукові рекомендації щодо доцільності проведення слідчих та інших дій (заходів), складність розглядуваних засобів полягає в тому, що їх елементи спеціально розробляють для розслідування конкретного злочину, враховуючи його особливості та специфіку. Однак, слідчі дії не можна вважати змістом тактичних засобів розслідування. У цьому разі слідчі дії є формами реалізації цих засобів;

---

¹ Шепітько В. Ю. Засоби криміналістичної тактики в діяльності органів досудового слідства ... . С. 174.

- 5) *за функціональним спрямуванням* — криміналістична наука розробляє засоби криміналістичної тактики для забезпечення ефективності боротьби з будь-якими проявами злочинності. До того ж вони покликані протидіяти різноманітним неправомірним діянням завдяки наявності потужного інструментарію різного спрямування. Важливою особливістю таких засобів є їх неконкретизований характер, тобто здатність пристосовуватися до умов і особливостей злочинів — незалежно від різновиду. На противагу цьому, тактичні засоби розслідування уточнюються й деталізуються для спеціальних методик розслідування певних категорій кримінальних правопорушень, у зв'язку з чим вони стають окремими щодо процесу розслідування конкретних видів злочинів, оскільки зв'язок криміналістичної тактики з методикою розслідування і попередження окремих видів злочинів характеризується передусім тим, що положення тактики реалізуються на практиці тільки через методіку розслідування, набуваючи ті специфічні особливості, які відображають їх пристосування до умов і завдань боротьби з конкретним видом злочину¹. У цьому аспекті є слушним зауваженням, що окремі криміналістичні методики розраховані саме на реалізацію типових тактичних операцій, подібно до того, як вони враховують типові версії, типові ситуації, містять типову послідовність слідчих дій тощо. Саме у такій якості тактичні операції як категорія криміналістичної тактики відіграють важливу роль у побудові окремих методик і належать до їх структури як самостійний елемент. Але від цього вони не втрачають своєї тактичної природи²;
- 6) *за місцем у системі криміналістики* — засоби криміналістичної тактики мають своє окреме місце у системі загальних положень криміналістичної тактики, а тактичні засоби розслідування своє місце знаходять у методиці розслідування окремих видів злочинів, зокрема, можна говорити про тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. Як результат — зазначені категорії потрібно розглядати у взаємодії одна з одною, оскільки криміналістична наука розробляє засоби, які згодом конкретизуються для методики розслідування конкретного виду злочину. Маємо на увазі, що засоби криміналістичної тактики є відносно загальними та розв'язують загальні тактичні завдання. Водночас тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва є спеціалізованими для розв'язання упредмечених тактичних

¹ Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г. Криминалистика: учебник для вузов/под ред. Р. С. Белкина. Москва: Изд-во НОРМА, 2001. С. 458.

² Shevchuk V. Tactical operations in judicial proceedings: problems of formation and practical realization//*Science progress in European countries: new concepts and modern solutions: Papers of the 5th International Scientific Conference. February 28, 2019, Stuttgart, Germany. Stuttgart, 2019. P. 884—894* ; Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці ... . С. 205.

завдань саме цього виду злочину. На нашу думку, під час вибору слідчим тактичного інструментарію, першочерговим завданням є оцінка ситуації, яка склалася, адже правильний аналіз забезпечить обрання найбільш доцільних засобів. Тому не варто зауважувати на пріоритетності засобів криміналістичної тактики чи тактичних засобів розслідування. Перевагу матимуть ті засоби, що найбільше стануть у пригоді під час розв'язання конкретних обставин розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, коли перед слідчим постануть конкретні завдання та вибір саме тактичних засобів розслідування стане очевидним. Отже, у системі криміналістичної тактики розглядувані засоби мають своє визначальне місце і вагоме значення для процесу розслідування злочинів.

Висновки. Сучасні реалії розвитку суспільних відносин загострюють ситуацію зі стрімким збільшенням модифікованих форм злочинності, появою нових типів злочинців, які набувають нових ознак, навичок і вмінь. Як наслідок — перед криміналістичною наукою та слідчою практикою постають важливі завдання щодо вжиття всіх можливих заходів протидії сучасній злочинності. У цьому сенсі саме запровадження у слідчу діяльність засобів криміналістичної тактики здатне забезпечити процес розслідування адекватними прийомами, методами й засобами боротьби з різноманітними злочинними проявами.

Водночас тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва забезпечують професійних учасників кримінального провадження спеціалізованим інструментарієм, який має здатність ефективно розв'язувати тактичні завдання, що виникають у процесі розслідування цього злочину. Оскільки зазначений злочин відзначається достатньо високим рівнем суспільної небезпеки, адже посягає на суб'єктивні права та законні інтереси як громадян, так і держави чи територіальної громади в особі їх відповідних органів, тому потребує оперативного реагування з боку суб'єктів досудового розслідування. Отже, досліджувані поняття «засоби криміналістичної тактики» і «тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва» утворюють ефективний механізм здобуття доказової інформації, розв'язання тактичних, стратегічних завдань і протидії злочинним проявам загалом.

Слід зазначити, що з метою уніфікації понять термін «засоби криміналістичної тактики» варто використовувати тоді, коли слідчі мають мінімум інформації про особливості різновиду злочину, а термін «тактичні засоби розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва» — конкретно у процесі розслідування цього злочину. Отже, зазначене зумовлює необхідність подальших наукових і методичних розробок співвідношення засобів криміналістичної тактики й тактичних засобів розслідування самовільного зайняття земельних ділянок і самовільного будівництва, що має важливе теоретичне та практичне значення.

References

- Averianova, T. V., Belkin, R. S., Korukhov, Iu. G. (2001). *Kriminalistika: uchebnik dlia vuzov*. R.S. Belkina (Ed). Moscow: Izdatelstvo NORMA [in Russian].
- Baev, O. Ia. (2011). *Izbrannye raboty po problemam kriminalistiki i ugovnogo protsesa*. Sbornik. Moscow: EKSMO [in Russian].
- Baev, O. Ia. (2011) *Izbrannye raboty: v 2 t.* Voronezh: Izd-vo Voronezhskogo gos. un-ta [in Russian].
- Belkin, R. S. (2001) *Kurs kriminalistiki*. 3-e izd., dop. Moscow: Norma-M [in Russian].
- Cheburenkov, A. A. (2010). *Osnovy teorii rassledovaniia*. Monografiia. Moscow: «Iurlitinform» [in Russian].
- Dulov, A. V. (1979). *Takticheskie operatsii pri rassledovanii prestuplenii*. Minsk: Izd-vo BGU [in Russian].
- Dulov, A. V. (2010). Problemy razvitiia kriminalisticheskoi taktiki. Kryminalistyka XXI stolittia: materialy nauk-prakt. Konf. (25–26 lystop. 2010 r.). Kharkiv: Pravo [in Russian].
- Fedorov, G. V., Grigorovich, V. L. (2012). *Innovatsionnye napravleniia razvitiia kriminalistiki*: monografiia. Moscow: Iurlitinform [in Russian].
- Funikova, O. V. (2018). *Komunikatyvni tekhnologii yak zasib kryminalistychnoi taktiky*. Porivnialno-analitychne pravo [in Ukrainian].
- Golovin, A.Iu. (2002). *Kriminalisticheskaia sistematika*: monografiia. Moscow: LeksEst [in Russian].
- Honcharenko, V.H. (2003). Metodolohichni problemy vchennia pro predmet kryminalistyky. *Aktualni problemy kryminalistyky*: materialy mizhnar. nauk-prakt. konf. (25-26 ver., 2003). Kharkiv [in Ukrainian].
- Iakushin, S. Iu. (2010). *Kriminalisticheskaia taktika: voprosy teorii i praktiki*: uchebnoe posobie. Kazan: Izd-vo Kazan. Gos. Un-ta [in Russian].
- Iakushin, S. Iu. (2014). Takticheskie zadachi i sredstva ikh resheniia v ugovnom sudoproizvodstve: osnovnye itogi rassledovaniia. *Vestnik ekonomiki, prava i sotciologii*. № 1 [in Russian].
- Kniazkov, A. S. (2013). *Analitycheskie taktiko-kriminalisticheskie sredstva dosudebnogo proizvodstva*: monografiia. Tomsk: Izd-vo Tomsk. Un-ta [in Russian].
- Kohutych, I. I. (2008). *Kryminalistyka: Kurs lektsii*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
- Komissarov, V. I. (2009). *Kriminalisticheskaia taktika: istoriia, sovremennoe sostoianie i perspektivy razvitiia*: monografiia. Moscow: Iurlitinform [in Russian].
- Konovalova, V. E. (1978) *Psikhologiiia v rassledovanii prestuplenii*: monografiia. Kharkiv: «Vishcha shkola» [in Russian].
- Konovalova, V. O. (2012). *Formy ta metody uchasti hromadskosti u zapobihanni zlochy-nam ta yikh rozkrytti*. Vybrani tvory. Kharkiv: Apostil [in Ukrainian].
- Kriminalistika*: uchebnoe posobie. (1996). A. V. Dulov, G. I. Gramovich, A. V. Lapin i dr.; A.V. Dulova (Ed). Minsk: NKF «Ekoperspektiva» [in Russian].
- Kryminalistyka*: pidruchnyk (2017). V. V. Tishchenka (Ed). Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka» [in Ukrainian].
- Kuzmichov, V. S., Prokopenko, H. I. (2001). *Kryminalistyka*: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Lozovskii, D. N. (2010) *Metody rassledovaniia prestuplenii*: monografiia. Moskva: Iurlitinform [in Russian].
- Radianska kryminalistyka. (1973). *Kryminalistychna tekhnika i slidcha taktika*: pidruchnyk. V. P. Kolmakova (Ed). Kyiv: Vyshcha shk [in Ukrainian].

- Saltevs'kii, M. V. (1998). Sredstva kriminalisticheskoi taktiki (metodologicheskii aspekt). *Visnik Luganskogo institutu vnutrishnikh sprav MVS Ukraini*. Vip. 1 [in Russian].
- Saltevs'kyi, M. V. (2005). *Kryminalistyka (u suchasnomu vykladi)*: pidruchnyk. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Iu. (2007). *Kryminalistychna taktika (systemno-strukturnyi analiz)*: monohrafiia. Kharkiv: Kharkiv yurydychnyi [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Iu. (2008). Zasoby kryminalistychnoi taktiky v diialnosti orhaniv dosudovoho slidstva (problemy efektyvnosti zastosuvannia). *Pravovi zasady pidvyshchennia efektyvnosti borotby zi zlochynnistiu v Ukraini*: materialy nauk. konf., 15 trav. 2008 r. V.I. Borysov ta in (Eds). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Iu. (2012). Model rassledovaniia prestuplenii i sredstva kriminalisticheskoi taktiki. *Naukovi praci natsionalnogo universitetu «Odeska iuridichna akademiia»* [in Russian].
- Shepitko, V. Iu. (2019) Predmet kryminalistychnoi taktiky: istoriia formuvannia, zmist ta tendentsii. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Kharkiv. Vypusk 19 [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Iu., Shchur, B. V. (2015) Problemy zabezpechennia bezpeky uchasnykiv kryminalnogo protsesu pry rozsliduvanni zlochyniv, yaki vchyniautsia orhanizovanymy hrupamy. *Naukovi visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii*. № 2(34) [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Iu., Zhuravel, V. A. (2015). Orhanizatsiino-taktychni zasoby: poniattia ta znachennia. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu*. Kharkiv, 2009. Vyp. 18 [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu., Zhuravel, V. A (2009). Typovi systemy taktychnykh pryiomiv: problemy rozrobky ta efektyvnogo zastosuvannia. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu*: zb. nauk. prats. Kharkiv: Krossroud. Vyp. 17 [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. Methodology of criminalistics: discussions, tendencies, prospects. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. XV-asis tarptautinis kongresas, Rugsėjo 19-21, 2019 Kaunas, Lietuva, 2019. 1 tomas.
- Shevchuk, V. (2019) Criminalistic methodology and practical direction of study. *Scientific achievements of modern society*: abstracts of the 4th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House (December 4-6, 2019). Liverpool, United Kingdom
- Shevchuk, V. M. (2013). *Taktychni operatsii u kryminalistytsi: teoretychni zasady formuvannia ta praktyka realizatsii*: monohrafiia. Kharkiv: Vyd. ahentsiia «Apostil» [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. M. (2019). Tactical operations in judicial proceedings: problems of formation and practical realization. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions*: Papers of the 5th International Scientific Conference. February 28, 2019, Stuttgart, Germany. Stuttgart.
- Shmonin, A. V. (2010). *Metodologiiia kriminalisticheskoi metodiki*: monografiia. Moskva: Iurlitinform [in Russian].
- Vilhushynskyi, M. I. (2009). Rol zasobiv kryminalistychnoi taktiky pry provedeni sudovoho slidstva. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu*. Zbirnyk nauk. prats. Vypusk 17. Kharkiv.: Vyd-vo «Krossroud» [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. A. (2009) Systemy slidchykh dii ta taktychni operatsii v strukturi okremoï kryminalistychnoi metodyky rozsliduvannia zlochyniv. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy* [in Ukrainian].

Zhuravel, V. A. (2010). Obstavyny, shcho pidlihaiut ziasuvanniu, u strukturi kryminalistychnoi metodyky. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [in Ukrainian].

И. К. Гришко

ПРОБЛЕМЫ ТАКТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ РАССЛЕДОВАНИЯ САМОВОЛЬНОГО ЗАНЯТИЯ ЗЕМЕЛЬНОГО УЧАСТКА И САМОВОЛЬНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

Исследованы проблемы формирования научной концепции тактических средств расследования самовольного занятия земельного участка и самовольного строительства, их соотношение со средствами криминалистической тактики и установления места в системе криминалистики. Обосновано, что тактические средства расследования самовольного занятия земельного участка и самовольного строительства являются оптимальной совокупностью взаимосвязанных целью непроцессуальных действий (мероприятий), тактических приёмов, комбинаций, операций, рекомендаций, связанных с определением линии поведения субъектов расследования и решением тактических задач конкретного вида преступления. Доказано, что предпосылкой активной разработки и внедрения средств в следственную практику является то, что реалии социально-экономических преобразований в Украине привели к возникновению новых видов преступной деятельности и усовершенствованных способов её осуществления. Представляется, что разработка и использование средств как специфического инструментария криминалистической тактики в деятельности профессиональных участников уголовного судопроизводства (следователей, детективов) является одной из приоритетных задач криминалистики на современном этапе и насущной потребностью практики.

Отмечено, что тактические средства расследования самовольного занятия земельного участка и самовольного строительства обеспечивают профессиональных участников уголовного производства специализированным инструментарием, который способен эффективно решать тактические задачи, возникающие в процессе расследования этого преступления. Обосновано, что исследуемое уголовное правонарушение отличается достаточно высоким уровнем общественной опасности, поскольку посягает на субъективные права и законные интересы как граждан, так и государства или территориальной общины в лице их соответствующих органов, поэтому требует оперативного реагирования со стороны субъектов досудебного расследования. Рассмотрены научные подходы к пониманию средств криминалистической тактики и тактических средств расследования самовольного занятия земельного участка и самовольного строительства. Предложены перспективные направления дальнейших научных разработок этой проблематики.

Ключевые слова: средства криминалистической тактики, тактические средства расследования, самовольное занятие земельного участка

и самовольное строительство, тактические задачи расследования, криминалистическая тактика, понятие и соотношение средств.

I. Hryshko

**THE PROBLEMS OF INVESTIGATION TACTICAL MEANS
ON SQUATTING AND ILLEGAL CONSTRUCTION**

The problems of developing the scientific concept of investigation tactical means while squatting and illegal construction, their relation with the forensic tactics means and identification of its place in the criminalistics system are examined. It is substantiated that tactical means of squatting and illegal construction investigation are the optimal set of linked by a common goal non-procedural actions (measures), tactical methods, combinations, operations, recommendations, which are related to determining the action course of investigation entities and solving tactical tasks of a particular type of crime. It is proved that a prerequisite for the active development and implementation of means into investigative practice is that the realities of socio-economic transformations in Ukraine have led to the emergence of criminal activity new types and to advanced ways of its implementation. It seems that the development and use of means as a specific “toolkit” of forensic tactics in the activities of criminal proceedings professional participants (investigators, detectives), is one of the priorities of criminalistics at the present stage and the urgent need for practice.

It is noted that investigation tactical means of squatting and illegal construction provide professional participants in criminal proceedings with specialized toolkit that ensures the effective solution of tactical tasks that arise in the investigation of a crime. It is substantiated that the investigated criminal offense has a fairly high level of public danger, since it encroaches upon the subjective rights and legitimate interests of citizens, state or local community represented by relevant authorities, therefore it requires prompt response from the entities of pre-trial investigation. Scientific approaches to understanding forensic tactics means and investigation tactical means of squatting and illegal construction are considered. Promising directions for further scientific developments on the outlined problems are offered.

Keywords: forensic tactical means, investigation tactical means, squatting and illegal construction, investigation tactical tasks, forensic tactics, concept and relation of means.

Надійшла до редколегії 22.07.2020

Гришко І. К. Проблеми тактичних засобів розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва//*Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. пр./редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2020. Вип. 21. С. 46—65. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_03.